

УДК 373.2.015.31:78

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.89.8>**К. П. Павловська**музичний керівник Комунального закладу дошкільної освіти ясла-садок № 2 «Буратіно»
Пологівської міської ради Запорізької області

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається проблема розвитку та вдосконалення музичних здібностей у дітей дошкільного віку, компоненти музичної обдарованості, структурна модель музичного заняття.

Доведено, що музичне мистецтво активно допомагає вирішувати завдання духовного, морально-естетичного виховання, оскільки воно завжди було символом добра, краси, гармонії людських почуттів та переживань. Адже завдяки своїм особливостям музика грає особливу роль у розвитку дитини.

Визначено пріоритетні напрями формування основ музичної культури, які слід розпочинати у дошкільному віці – з чотирьох-п'яти років. Наголошується на тому, що розвиток музичних здібностей завжди був одним із важливих завдань, які стоять перед педагогами-дошкільниками, тому що саме дошкільний вік є сензитивним по відношенню до розвитку всіх основних психічних процесів, здібностей, у тому числі й музичних. Музичні здібності, з якими народжується дитина, можуть бути збережені лише при багаторазовому позитивному впливу музичного досвіду, у період з народження приблизно до 9 років, коли дитина досягає віку «стабілізованих» музичних здібностей. Розвиток та вдосконалення музичних видів діяльності є одним із складних і водночас найцікавіших розділів роботи педагога щодо реалізації здібностей дітей дошкільного віку. Правильне музичне виховання з самого раннього віку сприяє тому, що дитина може розвивати не тільки свої здібності, а й музичну чутливість, тобто здатність оцінювати твори з найвищим ступенем формальної та змістової складності. У зв'язку з цим, завдання раннього виявлення та розвитку музичних здібностей набуває особливої значущості та актуальності як для спеціальної, так і для загальної музичної освіти та виховання.

Автором обґрунтовано: проблема здібностей – це проблема, передусім, якісна, а не кількісна. Її суть не в тому, щоб ранжувати дітей за ступенем їхньої обдарованості, а в тому, щоб виявити якою є музикальність дитини і як грамотно і дбайливо розвинути її. Здібності розвиваються тільки в діяльності, і не можна говорити про відсутність у людини будь-яких здібностей доти, доки вона не випробує себе в даній сфері. Нерідко інтерес до того чи іншого виду діяльності свідчить про здібності, які можуть виявитися у майбутньому.

Ключові слова: музичні здібності, музичне виховання, психолого-вікові особливості дітей дошкільного віку, інтерес, емоційна чуйність.

Постановка проблеми. У науковій літературі є безліч визначень поняття здібності. Розглянемо деякі з них. Стійкі індивідуальні психологічні особливості, що відрізняють людей один від одного, а також пояснюють відмінності в їх успіхах у різних видах діяльності. Здібна людина – та, хто добре вміє робити якусь справу, причому справляється з нею так, що досягає високих результатів і отримує високу оцінку з боку оточуючих; нездібна людина не в змозі щось робити добре або робить це погано, на низькому рівні [2, с. 190]. Як стверджують психологи, загальні здібності впливають на успішність виконання різних видів діяльності; спеціальні здібності необхідні для успішного виконання будь якої однієї певної діяльності. Особливий інтерес представляє теорія мультиінтелекту Хауерда Гарднера, згідно з якою не існує загальних здібностей – є спеціальні здібності, що визначають схильність людини до певних видів діяльності, і вони відповідають видам інтелекту, до яких вчений відносить такі: вербальний (уміння словесно висловити свої думки та почуття); логі-

ко-математичний (уміння бачити причинно-наслідкові зв'язки); просторовий (уміння маніпулювати просторовими об'єктами); тілесно-руховий (уміння організувати різні види рухової активності); музичний; інтер- та інтра-персональний (уміння вибудовувати міжособистісні відносини); природний (уміння спілкуватися з живою природою) та спіритуальний (уміння передбачати майбутнє) [3, с. 12].

Музичні здібності – індивідуальні психологічні властивості людини, що зумовлюють сприйняття, виконання, створення музики, навченність у сфері музики. Тією чи іншою мірою музичні здібності є майже у всіх людей [1, с. 60].

У даний час є необхідність вирішення проблеми розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку, як складової музичної компетенції та загального творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На різних історичних етапах становлення музичної психології та педагогіки виникала проблема музичних здібностей та таких її аспектів, як струк-

тура музикальності, онтогенез, та їх діагностика. Цій проблемі присвятили свої наукові праці такі відомі педагоги-дослідники, як Н. Ветлугіна, Л. Готсдінер, І. Кріс, П. Міхель, Є. Назайкінський, Г. Ревеш, К. Сішор, К. Тарасова, Б. Теплов, А. Файст, В. Хеккер та Т. Циген. Вони стверджували, що існує п'ять компонентів музичної обдарованості, що відповідають традиційним технічним функціям: сенсорний (відчуття), ретентивний (пам'ять), сензитивний (сприйняття), моторний та ідеативний (мислення).

Навпаки, І. Кріс вказує на те, що музикальність має три головні сторони: інтелектуальну, емоційну та творчу.

За визначенням Б. Теплова, музикальність є комплексом індивідуально-психологічних особливостей, потрібних для занять музичною діяльністю і в той же час пов'язаних з будь-яким видом музичної діяльності. Він виділяє три основні музичні здібності: 1) ладове чуття; 2) музично-слухові уявлення; 3) відчуття ритму. Як бачимо з визначення психолога, музична пам'ять не включається ним до основних музичних здібностей, оскільки «безпосереднє запам'ятовування, впізнавання і відтворення звуковисотного і ритмічного рухів становлять прямі прояви музичного слуху і почуття ритму» [7, с. 328].

Мета статті – розкрити зміст та особливості процесу розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Розвиток музичних здібностей відбувається у різні вікові періоди. У період молодшого та середнього дошкільного віку у дитини розвиваються мотиваційно-потребнісна сфера, мова, сприйняття, довільна увага та довільна пам'ять, рефлексивне мислення, розумові дії, почуття та емоції, образне мислення та уява. Саме цей віковий етап відзначений активним зростанням інтелектуального розвитку дошкільника, виникненням опозиції «дитина – дорослий», формуванням різних видів діяльності, серед яких переважає ігрова (сюжетно-рольові ігри). «Ігрова діяльність, як і художня, є важливою областю у процесі формування творчого стилю діяльності дітей. Гра завжди сповнена несподіванки та новизни, вимагає від дітей перевтілення, фантазії, уяви та перетворює творчу діяльність на цікавий та плідний процес. Використання педагогами ігрових методів дає можливість розширити напрямок творчої діяльності дітей. Особливо важливим є факт, що гра сприяє становленню творчого світу дитини, збагачує фантазію та уяву, сприяє розкриттю її індивідуальності та творчого потенціалу [9, с. 24].

Розвиток музичних здібностей дітей 5–6 років буде ефективним при дотриманні наступних психолого-педагогічних умов: здійснення індивідуального підходу до кожної дитини; обліку її пси-

холого-вікових особливостей; використання на музичних заняттях основних видів діяльності, які адекватно відповідають періоду дошкільного віку; створення сприятливої атмосфери на музичних заняттях; забезпечення психолого-педагогічної підтримки дітей. Знання психолого-вікових особливостей дітей 5-6 років необхідно для того, щоб спираючись на них, грамотно організувати діяльність дошкільнят, у якій найефективніше могли б розвиватися їх музичні здібності. Перш ніж задатки перетворюються на здібності, вони проходять безліч етапів. Для здібностей цей процес починається з ранніх років життя і не припиняється, якщо людина продовжує заняття тими видами діяльності в яких ці здібності розвиваються. У процесі розвитку здібностей виділяють кілька етапів. Перший етап у розвитку будь-якої такої здатності пов'язаний з дозріванням необхідних для неї органічних структур чи з формуванням на їхній основі необхідних функціональних органів. Він зазвичай відноситься до дошкільного дитинства, що охоплює період життя дитини від народження до 6 років. Тут відбувається вдосконалення всіх аналізаторів, розвиток та функціональна диференціація окремих ділянок кори головного мозку, зв'язків між ними та органів руху, насамперед рук. Це створює сприятливі умови для початку формування та розвитку у дитини загальних здібностей, певний рівень яких виступає як передумова задатків для подальшого розвитку спеціальних здібностей. Становлення спеціальних здібностей активно починається вже у дошкільному дитинстві. Заняття різними видами творчих ігор у цьому віці набувають особливого значення на формування спеціальних здібностей дітей.

Головним моментом розвитку людських здібностей є їх компенсованість, причому це стосується навіть тих здібностей, для успішного розвитку яких необхідні вроджені фізіологічні задатки. Так, А. Леонт'єв показав, що певного рівня розвитку музичного слуху можна досягти навіть у тих людей, вуха яких з народження не дуже добре пристосовано для забезпечення звуковисотного слуху [5, с. 16].

А. Бентлі робить висновок, що дитина реагує на ритмічний елемент музики вже своєю першою безпосередньою реакцією на звуки материнського співу, а також звуки будь-якого музичного інструменту (скрипки, фортепіано). Ритмічний елемент музики викликає у дитини тілесні рухи, спочатку безладні, потім збігаються з «пульсом» музики.

До 2,5–3 років малюк має у своєму розпорядженні найпростіші ритмічні уявлення. Потім він починає відтворювати структуру, що складається з двох менших тривалостей та однієї більшої. Ритм стає головним елементом при сприйнятті музики і для старших за віком дітей. Діти 3–5 років відтворюють під час співу переважно ритмічну

канву музичного твору, і навіть в 6–7 років вони відчують в музиці в першу чергу її динамічну і ритмічну сторони, а саме звуковисотну – мелодію і гармонію – сприймають значно гірше [8, с. 334].

Під час створення своєї відомої системи музичного виховання дітей, К. Орф розглядав ритм як «першоелемент» музичного сприйняття. За допомогою ритму він швидко став знаходити контакт із дітьми, які були музично малорозвинені, і поєднував слово, музику та рух у спеціальних комплексних вправах [6, с. 68].

Одночасно існує інформація, що діти справляються по-різному і не з усіма музично-ритмічними завданнями, які їм пропонують. Це свідчить про те, що діти стикаються з різними труднощами, пов'язаними з виконанням різних фрагментів музичного ритму; а також про те, що компоненти музичних здібностей з'являються в онтогенезі кожної дитини у свій час. Отже, трудомісткій структурі музичного ритму відповідає складна за структурою сенсорна здатність, яка формується в онтогенезі не відразу, а поступово. Існує встановлена послідовність виникнення елементів ритму в онтогенезі дитини. На першому місці темп – вміння сприймати та відтворювати швидкість звучання. Спочатку діти опановують елементи швидкого темпу, потім опановують уміння повторювати середній темп (зазвичай це відзначається на п'ятому році життя).

Здатність до сприйняття та відтворення повільного темпу утворюється у межах 6–7 років. Після того, як діти опанували почуття темпу, починає проявлятися почуття метра – здатність до сприйняття та відтворення відносин акцентованих та неакцентованих звуків, які перебувають в основі музичного метра. Тактові розміри засвоюються поступово, рухом від дводольних до тридольних метрів. Спеціалізовані спостереження дають зрозуміти, що величезний стрибок у формуванні цієї здібності відбувається на п'ятому році життя. Нарешті, проявляється здатність сприймати та відтворювати відносини між звуками, з її допомогою можна вловлювати та осмислювати музично-ритмічний малюнок, що складається з кількох етапів: від засвоєння «квадратних» схем до «неквадратних». Робота над почуттям ритмічного малюнка у дітей йде повільніше та складніше, ніж розвиток метра та темпу. Це доводить, що трудомістка система почуття музичного ритму будується в онтогенезі поетапно [3, с. 161].

Розвиток почуття ритму відбувається у різноманітних видах діяльності – слуханні музики, співах, грі на дитячих музичних інструментах. Проте основними виявляються рухи дітей під музику. Рухи в музиці – це особливий вид діяльності, в якому посилено вибудовується і розвивається вся система музичних здібностей і, головне, почуття ритму.

За допомогою музичних занять вдосконалюється сприйняття активного слухача, діти знайом-

ляться з елементами музичної мови, у них розвивається звуковисотний слух, вокально-інтонаційні навички, ладове чуття, музичний рух, формуються творчі навички. Основні види діяльності на заняттях: спів; гра на дитячих музичних інструментах; музично-ритмічні рухи; слухання музики; творча робота.

Звернімо увагу на структуру традиційного музичного заняття:

1. Привітання, розминка (музично-ритмічні рухи).
2. Пальчикові ігри.
3. Слухання музики.
4. Підготовка до співу: дихальні, логоритмічні, артикуляційні вправи, скоромовки.
5. Розспівування, спів. Добираються пісні, пов'язані з музичною темою занять.
6. Невеликий теоретичний матеріал, що зазвичай вплітається у саме заняття, наприклад: «мажор і мінор» – слухаємо звучання кожного ладу і з допомогою наочних посібників визначаємо на слух; також спів пісень з веселим настроєм та сумним (спеціально підібрані пісні).
7. Музично-дидактичні та музично-рухливі ігри, як освітнього характеру, так і розважального, наприклад: «Вгадай, який темп?», «Кіт і миші», гра з бубном (одна дитина ритмічно і музично грає на бубні, потім гучна музика змінюється тихою, і вона ховає інструмент за спину іншої дитини).
8. Гра на дитячих музичних інструментах – при цьому добирається музичний твір, і продумуються інструменти.

Результат досягнення певних навичок відбувається шляхом повторення теоретично-музичного матеріалу. Музичний репертуар, який використовується на заняттях, добирається таким чином, щоб він відповідав як мистецьким, так і педагогічним цілям. Виконання музичних творів також має бути високопрофесійним, виразним, яскравим.

Висновки і пропозиції. Таким чином, здійснивши аналіз наукових доробків учених, зазначимо, що розвиток музичних здібностей необхідно здійснювати на всіх етапах вікового розвитку, приділяючи особливу увагу індивідуально-психологічним особливостям кожної дитини. Оскільки будь-які здібності найактивніше розвиваються у процесі діяльності, важливо раціонально організувати музичну діяльність дітей. Організація музичних занять з дошкільнятами має передбачати орієнтацію дітей на творче переосмислення різних видів запропонованих завдань, вибір творчих варіантів та постійну спрямованість на пошук нових, оригінальних шляхів перетворення навколишньої дійсності.

Список використаної літератури:

1. Вільчковська А. Е. Ритмічна гімнастика Емілія Далькроза (теоретичний аспект). *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я*

- у сучасному суспільстві. 2008. Т. 2. С. 40–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2008_2_14.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 44 с.
  3. Завалко К. В. Основи орф-педагогіки : навч. посіб. Черкаси : Черкас. ЦНП, 2013. 161 с.
  4. Лобова О. Педагогічні основи музично-хореографічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 8. С 12–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_8_4
  5. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : «Просвіта» 2000. 365 с.
  6. Семизорова В. В. Використання системи «елементарного музикування» Карла Орфа в освітньому процесі дошкільного навчального закладу. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 68 с.
  7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : монографія. Київ : Освіта України. 2008. 267 с.
  8. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: монографія. Київ : Освіта України. 2008. 272 с.
  9. Шуть М. Музична гра як педагогічний феномен. *Музичний керівник*. 2011. № 2. С. 4–6.
-

Pavlovsk K. The Problem of the Development of Musical Abilities of Preschool Children

The article discusses the problem of development and improvement of musical abilities in preschool children, components of musical giftedness, structural model of music class.

It is proved that musical art actively helps to solve the problems of spiritual, moral and aesthetic education because it always been a symbol of goodness, beauty, harmony of human feelings and experiences. Due to its characteristics, music plays a special role in the development of a child.

The priority directions of formation of the foundations of musical culture, which should begin at preschool age (from four to five years), have been determined.

It is emphasized that the development of musical abilities has always been one of the important tasks facing preschool teachers because it is preschool age that is sensitive to the development of all basic mental processes, abilities, including musical ones. The musical abilities with which a child is born can be preserved only with multiple positive effects of musical experience, in the period from birth to about 9 years, when the child reaches the age of «stabilized» musical abilities. The development and improvement of musical activities is one of the most complex and at the same time the most interesting sections of the teacher's work on the realization of abilities of children of preschool age. Proper musical education from an early age contributes to the fact that a child can develop not only his abilities, but also musical sensitivity, that is, the ability to evaluate works with the highest degree of formal and semantic complexity. In this regard, the task of early identification and development of musical abilities acquires particular significance and relevance for both special and general music education.

The author substantiated: the problem of abilities is a problem, first of all, qualitative, not quantitative. Its essence is not to rank children according to the degree of their giftedness, but to identify what the child's musicality is and how to develop a kid competently and carefully. Abilities develop only in activity, and one cannot talk about the absence of any abilities in a person until he tries himself in this area. Often there is an interest in one or the other type of activity indicates abilities that may appear in the future.

Key words: *musical abilities, musical education, psychological and age features of children of preschool age, interest, emotional sensitivity.*